

УДК: 347.72.036

CERIF: S 144

ТИП РАДА: ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД

DOI: 10.55836/PiP_23308A

Милена МИТРОВИЋ*

Истраживач Макс Планк Института за међународно, европско и регулаторно процесно право у Луксембургу, Луксембург

ДУЖНОСТИ ДИРЕКТОРА У ОДРЖИВОМ КОРПОРАТИВНОМ УПРАВЉАЊУ

Сажетак

Аутор се у раду бави ишћањем дужности директора у одрживом корпоративном управљању. Предлојом директиве о дужној пажњи у одрживом пословању је предвиђено проширење дужности директора, које подразумева да директор у доношењу одлука има у виду одрживост пословања, укључујући људска права, климатске промене, као и последице на животну средину. На тај начин би се дужности пажње директора хармонизовала на нивоу ЕУ, што до сада није био случај услед даље присујних различитих концепција дужности директора и интереса друштва у државама чланицама. Предлој директиве је претходила Студија о дужностима директора, којој су упућене бројне замерке. У Студији, а поштом и у Предлоју директиве се предлаже реформа дужности директора, те би усвајање одредбе у садашњем облику могло да има далекосежне ефекте у области корпоративног управљања. Раг се бави могућим последицама измене дужности пажње директора на начин предвиђен Предлојом директиве. Најзад, раг даје одговор на ишћање да ли је уређење дужности на нивоу ЕУ целисходно.

* Електронска адреса аутора: milena.mitrovic@mpi.lu.

Кључне речи: *Одрживо корпоративно управљање. – Дужности њажње. – Циљ друштва. – Предлој директиве о дужној њажњи за одрживо њословање. – Друштвена одговорности њривредних друштва.*

І Увод

Одрживо корпоративно управљање, и уопште теме које се баве питањем друштвено одговорног пословања у условима у којима су све израженије негативне последице климатских промена и други проблеми, привлаче све више пажње стручне и научне јавности. ЕУ је била посебно активна на том пољу, те се последњих неколико година на нивоу ЕУ предузимају различите активности у циљу подстицања одрживог пословања привредних друштава.

Један од првих, уједно и најзначајнијих корака које је ЕУ предузела у том правцу било је усвајање Директиве о нефинансијском извештавању 2014. године.¹ Значај Директиве о нефинансијском извештавању се огледа у томе што је указала на питања од значаја за друштвено одговорно пословање и поставила темељ обавезности извештавања о нефинансијском аспекту пословања на нивоу ЕУ, иако само за један (мањи) број привредних друштава.² Директива о нефинансијском извештавању је постепено имплементирана у државама чланицама, те се од 2018. године примењује у свим државама чланицама ЕУ. Већ тада су предложене измене одредби Директиве о нефинансијском извештавању будући да су уочени значајни недостаци у њеним решењима и њиховој примени. Нова Директива о извештавању о одрживом пословању привредних друштава усвојена је 5. јануара 2023. године.³ У поређењу са одредбама Директиве о нефинансијском извештавању, Директива о

1 Директива о нефинансијском извештавању (*Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups Text with EEA relevance, OJ L 330, 15. 11. 2014*).

2 О развоју правног оквира нефинансијског извештавања у ЕУ вид. примера ради: Dániel Gergely Szabó, Karsten Engsig Sørensen, „New EU Directive on the Disclosure of Non-Financial Information (CSR)“, *European Company and Financial Law Review*, Vol. 12, Nr. 3/2015, 307–340; Iris Barsan, „Corporate Accountability: Non-Financial Disclosure and Liability – A French Perspective“, *European Company and Financial Law Review*, Vol. 14, Nr. 3/2017, 399–433; Милена Митровић, „Развој правног оквира ЕУ о нефинансијском извештавању“, *Право и њривреда*, бр. 1/2020, 160–183.

3 Директива о извештавању о одрживом пословању привредних друштава (*Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC*

извештавању о одрживом пословању привредних друштава садржи детаљнија правила о извештавању, проширен је како материјални, тако и персонални домаћај примене (обухваћено је више друштава, међу којима је и део малих и средњих предузећа), а предвиђена је и обавезна ревизија ових извештаја.⁴ Важна новина у овој области је и усвајање стандарда развијених посебно за нефинансијско извештавање од стране EFRAG (*European Financial Reporting Advisory Group*).⁵ С обзиром на то да ће нова правила Директиве о извештавању о одрживом пословању почети да се примењују 2024. године, то значи да би ови стандарди, уколико буду усвојени, могли да буду примењени већ за извештаје који буду објављени 2025. године.⁶ Остаје да се види какав ће бити ефекат унапређења упоредивости, стандардизованости и материјалности информација, што је од самог почетка примене Директиве о нефинансијском извештавању представљало њен значајан недостатак.⁷

Иако је према оценама европског законодавца очигледан позитиван утицај Директиве о нефинансијском извештавању на понашање привредних друштава, сматра се да ипак није резултирала тиме да већина друштава на прави начин приступи превенцији и санирању негативних последица пословања, због чега су потребне даље интервенције.⁸ То је био један од разлога да се оде корак даље и ојача улога привредних

and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting (Text with EEA relevance), OJ L 322, 16. 12. 2022).

- 4 Овде неће бити детаљније речи о изменама, с обзиром на то да то да превазилази обим овог рада. Више о изменама вид. одредбе Директиве о извештавању о одрживом пословању привредних друштава.
- 5 Делегирана уредба о стандардима за извештавање о одрживости (*Commission Delegated Regulation of 31. 7. 2023 supplementing Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council as regards Sustainability Reporting Standards*, Brussels, 31. 7. 2023, C[2023] 5303 final).
- 6 Детаљно о томе вид. European Reporting Lab, Proposal for a Relevant and Dynamic EU Sustainability Reporting Standard-Setting, доступно на адреси: https://finance.ec.europa.eu/system/files/2021-03/210308-report-efrag-sustainability-reporting-standard-setting_en.pdf, 20. 8. 2022, 12.
- 7 О материјалности вид. примера ради: Aline Darbellay, Yannick Caballero Cuevas, „The Materiality of Sustainability Information under Capital Markets Law“, *Schweizerische Zeitschrift für Wirtschafts- und Finanzmarktrecht*, Nr. 1/2023, 44–59; Gaia Balp, Giovanni Strampelli, „Institutional Investors as the Primary Users of Sustainability Reporting“, *Bocconi Legal Studies Research Paper*, 2023, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4495602, 30. 6. 2023, 10–15; Sveinung Jørgensen, Aksel Mjøs, Lars Jacob Tynes Pedersen, „Sustainability Reporting and Approaches to Materiality: Tensions and Potential Resolutions“, *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, Vol. 13, Nr. 2/2022, 341–358.
- 8 Предлог директиве о дужној пажњи (*Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937*, 23. 2. 2022), 4.

друштва у унапређењу одрживости. Важно место у јачању друштвене одговорности привредних друштава је дато у последње време управы, односно директорима привредног друштва. У протекле две године је нарочита пажња посвећена питању да ли директори треба да имају посебне дужности у одрживом корпоративним управљању, односно да ли постоји потреба да се постојеће дужности директора редефинишу и, корак даље, уреде на нивоу ЕУ уместо на националном нивоу. Неки аутори са посебним ентузијазмом истичу да управо директори имају кључну улогу у развоју друштвено одговорног пословања друштва.⁹

Непосредан повод интензивним дискусијама о улози управе била је Студија о дужностима директора и одрживом корпоративном управљању, коју је за потребе Европске комисије израдило привредно друштво ЕУ (*Ernst & Young*).¹⁰ У овој Студији су размотрени различити модели уређивања дужности директора и других повезаних питања, попут накнаде, састава одбора и сл. у одрживом корпоративном управљању. Студија је предвидела уређење дужности пажње директора на нивоу ЕУ тако да дужност пажње изричито обухвати и питања одрживости, односно да директор приликом доношења одлука има у виду и питања релевантна за одрживост. Значајно је поменути да је улога ЕУ у погледу интервенција у области корпоративног управљања традиционално била ограничена, како из политичких, тако и из различитих техничких разлога.¹¹ Ова студија је изазвала бурне реакције јавности. Студија је била изложена бројним критикама стручне и научне јавности, о чему ће бити речи детаљније касније. Ипак, Студија је у сваком случају допринела јачању свести да привредна друштва могу и треба да имају значајну(и) улогу у унапређењу одрживости.¹²

9 Вид. Beate Sjøfjell, „Realising the Potential of the Board for Corporate Sustainability“, *The Cambridge Handbook of Corporate Law, Corporate Governance and Sustainability* (eds. Beate Sjøfjell, Christopher M. Bruner), Cambridge, 2019, 697 и даље.

10 ЕУ Студија о дужностима директора и одрживом корпоративном управљању (European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers, *Study on directors' duties and sustainable corporate governance: final report*), доступно на адреси: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e47928a2-d20b-11ea-adf7-01aa75ed71a1/language-en>, 20. 5. 2023. Ово није једина студија, али је имала велики утицај на садржај Предлога директиве о дужној пажњи, те ћемо се овде детаљније осврнути на њен садржај. Свакако, вреди поменути и Студију о осигурању будућности европског бизниса: СМАРТ предлози за реформу (Beate Sjøfjell, Jukka Mähönen, Tonia Novitz, Clair Gammage, Hanna Ahlström, *Securing the Future of European Business: SMART Reform Proposals*, доступно на адреси: <https://ssrn.com/abstract=3595048>, 20. 3. 2023).

11 Детаљније о томе вид. Pierre-Henri Conac, „Sustainable Corporate Governance in the EU: Reasonable Global Ambitions“, *Red*, Vol. 4, Nr. 1/2022, 111 и даље.

12 Florian Möslein, Karsten Engsig Sørensen, „Sustainable Corporate Governance: A Way Forward“, *European Company Law*, Vol. 18, Nr. 1/2021, 7.

Упркос озбиљним критикама упућеним на рачун Студије, Европска Комисија је најпре 23. фебруара 2022. године објавила Предлог директиве о дужној пажњи у чијој садржини се, између осталог, нашао и члан који се односи на дужност пажње директора, да би се потом Европски парламент 1. јуна 2023. године позитивно изјаснио о предлогу. Иако је текст који је усвојен у Европском парламенту измењен и допуњен, те тек следе преговори о коначном тексту, засада је члан који се односи на дужност пажње неизмењен. Очекивано је да коначан текст буде објављен пре јуна 2024. године, док би Директива о дужној пажњи требало да ступи на снагу најраније 2 године након усвајања – најраније 2026. године. У данима након позитивног изјашњења Европског парламента поводом Предлога директиве, бројне невладине организације са великим ентузијазмом говоре о практично новој ери пословања привредних друштава и великом искораку ка јачању одговорности друштава за негативан утицај на људска права и животну средину. Са друге стране, и даље су отворена бројна питања у вези са садржином Директиве о дужној пажњи, односно променама и изазовима које њено усвајање доноси.

Оно што је очигледно, макар у овом сегменту, јесте да друштва, иако субјекти приватног права, немају више искључиву улогу максимизације добити. Њихова улога се не своди само на заштиту (економских) интереса чланова. Све чешће се може наћи став да друштва, осим циља да остваре што већу добит, имају дужност да допринесу умањењу негативних ефеката, односно да помогну у погледу постизања неких општих, друштвено корисних циљева.¹³ Спорно је, међутим, да ли и

13 Вид. Мирко Васиљевић, „Друштвена одговорност компанија (од политике, преко морала, до права)“, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1/2013, 6–7. О циљу привредног друштва се у последње време објављују десетине чланака. Вид. примера ради: Klaus J. Hopt, „Corporate Purpose and Stakeholder Value – Historical, Economic and Comparative Law Remarks on the Current Debate, Legislative Options and Enforcement Problems“, *ECGI Law Working Paper*, No. 690/2023, доступно на адреси: <https://ssrn.com/abstract=4390119>, 5. 4. 2023; Guido Ferrarini, „Redefining Corporate Purpose: Sustainability as a Game Changer“, *Sustainable Finance in Europe: Corporate Governance, Financial Stability and Financial Markets* (eds. Danny Busch, Guido Ferrarini, Seraina Grünwald), London, 2021, 85–150; Paul Davies, „Shareholder Voice and Corporate Purpose: The Purposeless of Mandatory Corporate Purpose Statements“, *ECGI Law Working Paper*, No. 666/2022, доступно на адреси: <https://ssrn.com/abstract=4285770>, 5. 3. 2023; Colin Mayer, „The Governance of Corporate Purpose“, *ECGI Law Working Paper*, No. 609/2021, доступно на адреси: http://ssrn.com/abstract_id=3928613, 20. 7. 2023, 1–13; Holger Fleischer, „Corporate Purpose: A Management Concept and its Implications for Company Law“, *European Company and Financial Law Review*, Vol. 18, Nr. 2/2021, 161–189; Вук Радовић, „Циљ привредног друштва са освртом на актуелну пандемију“, *Ревуја Койаоничке школе природног права*, бр. 2/2021, 25–58; Борко Михајловић, „Циљ пословања привредног друштва – само стицање добити или још нешто?“, *Право и привреда*, бр. 4–6/2017, 140–157.

у којој мери такве активности друштва, усмерене ка постизању неких општих, друштвено корисних циљева, подразумевају редефинисање циља привредног друштва. Такође, није довољно јасно какву улогу и који степен одговорности у том погледу треба да имају привредна друштва и његова управа.

У раду ћемо најпре размотрити главне налазе Студије о дужностима директора и одрживом корпоративном управљању које се директно односе на питање хармонизације дужности директора. Затим ћемо кратко изложити опште одредбе Предлога директиве о дужној пажњи у вези са одрживим пословањем, а нарочита пажња биће посвећена садржају и домаћају одредбе о дужној пажњи директора, као и последицама које би могле да уследе уколико таква одредба буде усвојена.

II Студија о дужностима директора и одрживом корпоративном управљању

Студија о дужностима директора и одрживом корпоративном управљању већ у самом уводу поставља за циљ да испита проблем краткорочних циљева (тзв. *short-termism*) у корпоративном управљању. Такође, усмерена је и на однос са постојећим тржишним праксама и правним оквиром. Најзад, циљ је да идентификује потенцијална решења на нивоу ЕУ, везујући их за могућност доприноса постизању Циљева одрживог развоја УН и Париског споразума о климатским променама.¹⁴ Студија идентификује 7 кључних проблема:¹⁵

- 1) дужности директора и интерес друштва се уско тумаче и постоји тенденција да се даје предност краткорочном максимизирању добити;
- 2) евидентан је притисак на управу да се фокусира на исплате члановима на уштрб постизања дугорочних циљева у увећању добити друштва;
- 3) привредним друштвима недостаје стратешка перспектива одрживости, те не успевају ефикасно да идентификују и управљају ризицима и утичу на одрживост;
- 4) структура накнада члановима управе погодује томе да се управа фокусира на стварање краткорочне користи за чланове, уместо постизању дугорочних циљева за привредно друштво;
- 5) састав управе није подстицајан за усмерење окретању ка одрживом пословању;

14 ЕУ Студија о дужностима директора у одрживом корпоративном управљању, VI.

15 *Ibid.*, 31–41.

- 6) оквири и праксе корпоративног управљања не истичу довољно важност постизања дугорочних циљева;
- 7) ограничене су могућности санкционисања како би се утицало на то да директор заиста поступа у дугорочном интересу друштва.

Као кључни проблем је идентификован проблем *крајкорочности циљева*, односно тежња за краткорочним остваривањем добити. Као главни аргумент у прилог томе се наводи тренд раста исплата члановима друштва и пад капиталних инвестиција и улагања у истраживање и развој.¹⁶ Интервенција ЕУ, према Студији, треба да тежи томе да постигне равнотежу између потребе да се ублаже краткорочни притисци на директоре привредних друштава и да се промовише интеграција одрживости у корпоративно одлучивање. Према Студији, интервенција ЕУ треба да тежи остварењу три специфична циља. Прво, потребно је ојачати улогу директора у остваривању дугорочних интереса друштва. Интервенција ЕУ би требало да отклони тренутне заблуде и грешке у вези са циљем привредног друштва и дужностима директора, што доводи до тога да директори дају приоритет краткорочном финансијском учинку у односу на дугорочни интерес друштва. Други циљ је јачање одговорности директора у погледу интегрисања одрживости у корпоративно доношење одлука. Најзад, потребно је промовисање пракси корпоративног управљања које доприносе одрживости друштва.¹⁷

Студија разматра различита решења према степену интервенције у вези са уоченим проблемима. Како би се додатно прецизирала дужност директора, дужност треба да буде формулисана тако да обезбеди да директори *ускладе* (напомена аутора) интерес чланова и дугорочни интерес друштва (5 до 10 година), интересе запослених, купаца, интерес локалне заједнице и глобално окружење, укључујући и интерес друштва у целини.¹⁸

Студија је била изложена снажним критикама, те су њен кредибилитет и аргументација озбиљно доведени у питање.¹⁹ Критике чак иду догле да се наводи како „Студија показује неразумевање природе правног дискурса и представља пристрасан, нерепрезентативан и високо политички мотивисан преглед литературе и емпиријских налаза.“²⁰

16 *Ibid.*, 40.

17 *Ibid.*, VII.

18 *Ibid.*, 51.

19 Одговори на Студију су доступни на адреси: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12548-Sustainable-corporate-governance/feedback_en?p_id=8270916, 20. 7. 2022.

20 Paul Krüger Andersen, Andri Bergthorsson, Tore Bråthen, Søren Friis Hansen, Jesper Lau Hansen, Svante Johansson, Morten Kinander, Mårten Knuts, Erik Lidman, Troels

Када је реч о самом проблему, нарочито узроку недовољног ангажовања друштва у погледу одрживости, посебно се критикује чињеница да Студија у центар пажње ставља краткорочност циљева. Међутим, прецизна дефиниција краткорочности циљева је изостала, а веза између краткорочности и проблема одрживости није детаљно испитана.²¹ Студија не разликује краткорочност циљева и екстерне ефекте у својој дефиницији проблема.²² Стиче се утисак да се полази од претпоставке да су краткорочни циљеви узрок свих проблема, али се притом не пружа довољно чврста основа да се таква тврдња докаже,²³ нити Студија нуди решење како да се ускладе интереси различитих група у случају када постоји сукоб интереса између дугорочних интереса друштва и других интересних група.²⁴

Критике су упућене и избору литературе која је коришћена да би се поткрепили налази Студије. Истиче се посебно проблем пристрасности и селективности – чланци и студије чији су налази у супротности са налазима Студије су занемарени, а литература која разматра проблем краткорочности такође није заступљена у довољној мери и на прави начин.²⁵ Делује као да је интенција била да се навођењем

Michael Lilja, Niels Skovmand Rasmussen, Matti J. Sillanpää, Rolf Skog, Daniel Stattin, Therese Strand, Seppo Villa, Caspar Rose, Per Samuelsson, Gustaf Sjöberg, Veikko Vahtera, Erik Werlauff, „Response to the Study on Directors’ Duties and Sustainable Corporate Governance by Nordic Company Law Scholars“, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3709762, 20. 1. 2023, 2, 3–4.

21 Paul Davies, Susan Emmenegger, Guido Ferrarini, Klaus Hopt, Adam Opalski, Alain Piétrancosta, Andrés Recalde, Markus Roth, Michael Schouten, Rolf Skog, Martin Winner, Eddy Wymeersch, „European Commission, Study on Directors’ Duties and Sustainable Corporate Governance“, доступно на адреси: <https://europeancompanylawexperts.wordpress.com/publications/european-commission-study-on-directors-duties-and-sustainable-corporate-governance/>, 20. 1. 2023, интернет извор без броја стране.

22 Mark Roe, Holger Spamann, Jesse Fried, Charles Wang, „The European Commission’s Sustainable Corporate Governance Report: A Critique“, *Harvard Business School Working Paper*, No. 21-056, доступно на адреси: https://www.hbs.edu/ris/Publication%20Files/21-056_51410b50-5488-477a-9aa3-df8f81138e53.pdf, 20. 2. 2023, 2.

23 Lars Ohnemus, Claus Richter, Steen Thomsen, „Consultation on ‘Study on Directors’ Duties and Sustainable Corporate Governance’“, доступно на адреси: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12548-Sustainable-corporate-governance/F584003_en, 20. 2. 2023, 2.

24 M. Roe *et al.*, 5.

25 Вид., примера ради, M. Roe *et al.*, 2–4; L. Ohnemus, C. Richter, S. Thomsen, 4; P. Krüger Andersen *et al.*, 2, 3–4; Alex Edmans, „Response to the EU Commission Study on Sustainable Corporate Governance“, доступно на адреси: <https://alexedmans.com/wp-content/uploads/2020/10/European-Commission-Sustainable-Corporate-Governance.pdf>, 21. 1. 2023, 7–8.

Такође, замерено је и то што академска заједница није била укључена у израду Студије (премда су вероватно учествовали у анкети). Вид. A. Edmans, 2.

литературе створи илузија постојања сагласности око проблема изложених у студији.²⁶

Уочљиво је и да је узорак који је послужио као основа за Студију врло ограничен – 129 учесника, при чему је само њих 62 попунило онлајн упитник.²⁷ Имајући у виду значај интервенције коју захтева Студија, очигледно је да то није адекватан узорак. Уз то, чињеница да је међу 16 обухваћених држава и Велика Британија, која више није чланица ЕУ додатно доводи у питање кредибилитет Студије, будући да се претпоставља да је узорак добрим делом заснован и на учесницима из Белике Британије.²⁸

Укратко, постоји готово општа сагласност да Студија не циља да реши узрок проблема, већ његову последицу; проблем краткорочности је пренаглашен, а предложена решења немају потенцијал да реше суштинске проблеме.²⁹ Закључак је да студија због фундаменталних недостатака у дефиницији проблема, коришћеној методологији и услед других недостатака не пружа ваљану основу за далекосежну реформу каква је предложена. Међутим, мора се истаћи њен значај јер је додатно подстакла дискусију о важном питању – какву улогу привредна друштва и њихова управа имају када је реч о одрживом пословању, односно да ли уопште постоји потреба и могућност да се хармонизују дужности директора на нивоу ЕУ и какве последице би таква хармонизација могла да има.

III Предлог директиве о дужној пажњи у одрживом пословању

1. Увод

Европска комисија је 23. фебруара 2022. године објавила Предлог директиве о дужној пажњи у одрживом пословању. Као узор су послужили француски Закон о дужној пажњи (*Loi de Vigilance*), немачки Закон о корпоративној дужној пажњи у превенцији кршења људских права у ланцима снабдевања (*Sorgfaltspflichtengesetz*) и холандски Закон

26 P. Krüger Andersen *et al.*, 4.

27 ЕУ Студија о дужностима директора и одрживом корпоративном управљању, 4.

28 P. Davies *et al.*, интернет извор без броја стране; L. Ohnemus, C. Richter, S. Thomsen, 3.

29 John C. Coffee, Jr., „The European Commission Considers ‘Short-termism’ (and what do you mean by that?)“, *The CLS Blue Sky Blog*, доступно на адреси: <https://clsbluesky.law.columbia.edu/2020/11/16/the-european-commission-considers-short-termism-and-what-do-you-mean-by-that/>, 10. 3. 2023, интернет извор без броја стране. О проблему краткорочности, односно зашто је тај проблем често пренаглашен вид. и Mark J. Roe, *Missing the Target: Why Short-Termism is Not the Problem*, Oxford, 2022.

о децјем раду (*Wet zorgplicht kinderarbeid*). Свакако, приметан је и утицај Студије ЕУ о дужностима директора у одрживом корпоративном управљању.³⁰ У сваком случају, очигледно је да ЕУ неће лако одустати од идеје хармонизовања дужне пажње чланова управе.

Директива о дужној пажњи има два правца деловања: први, настоји да успостави обавезу привредних друштава да предузму одређене мере; и други – да хармонизује дужности директора. Иако је предмет пажње овог рада усмерен на одредбе које се односе на дужности директора, кратко ћемо се осврнути на одредбе које се односе на привредна друштва.

Директива о дужној пажњи има за циљ да обавезе *gruutiva* предузму дужну пажњу у погледу утицаја које њихово пословање има на људска права и околину која могу настати као последица њиховог пословања, и то у својим зависним друштвима и ланцу снабдевања (*value chain*),³¹ али и да снесу одговорност уколико такву пажњу не предузму.³² Предлог директиве је усмерен на побољашње корпоративног управљања како би се боље интегрисали процеси управљања ризиком и умањења ризика у повреди људских права и утицају на животну средину. Такође, циљ је да се избегне различито регулисање стандарда дужне пажње на јединственом тржишту. Интервенција је усмерена и на повећање одговорности за негативне последице и усклађеност са постојећим и предложеним иницијативама ЕУ у односу на друштвено одговорно пословање, као и унапређење приступа правним лековима оштећеним лицима. Најзад, циљ је и допуна мера које се односе на изазове одрживости.³³ Предвиђен је низ правила која се односе на спровођење дужне пажње, интегрисање дужне пажње у политике друштва, утврђивање и спречавање негативних ефеката, односно њихово ублажавање, поступање са приговорима, праћење пословања и мера, извештавање итд., као и санкције у случају кршења одредби о дужној пажњи.³⁴

30 Више о томе вид. Р.Н. Conac, 114; Anne Lafarre, „The Proposed Corporate Sustainability Due Diligence Directive: Corporate Liability Design for Social Harms“, *European Business Law Review*, Vol. 34, Nr. 2/2023, 213–238.

31 Ланац снабдевања обухвата активности повезане са производњом робе или пружањем услуга, укључујући развој производа или услуге, као и употребу и одлагање производа и повезане активности у вези са успостављеним пословним односима.

32 Предлог директиве о дужној пажњи, чл. 1.

33 Вид. Образложење уз Предлог директиве о дужној пажњи (*Explanatory Memorandum for a Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937*), доступно на адреси: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:bc4dcea4-9584-11ec-b4e4-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF, 20. 7. 2022, 3.

34 Вид. Предлог Директиве о дужној пажњи, чл. 4–26.

2. Персонални и материјални домашај примене правила о дужној пажњи

Првобитним предлогом Директиве о дужној пажњи (фебруар 2022) је било предвиђено да се примењује на привредна друштва која имају више од 500 запослених и укупан нето промет већи од 150 милиона евра у последњој финансијској години. Такође, обухваћена су и друштва која нису досегла овај праг уколико је друштво имало више од 250 запослених и нето промет већи од 40 милиона евра, под условом да је најмање 50% тог промета остварено у једном или више од изричито наведених сектора.³⁵ Ова одредба је измењена након расправе у Европском парламенту, што је резултирало тиме да је обухваћено више друштва – друштва која имају више од 250 запослених и укупан нето промет већи од 40 милиона евра.³⁶ Одредба која је предвиђала да друштва која нису досегла овај праг и даље спадају у домен примене уколико је друштво имало више од 250 запослених и нето промет већи од 40 милиона евра, под условом да је најмање 50% тог промета остварено у једном или више од изричито наведених сектора је такође измењена. Наиме, уколико друштво није досегло праг али његово *крајње (ultimae)* матично друштво у групи која има више од 500 запослених и има укупан промет од 150 милиона евра, у том случају се одредбе Директиве о дужној пажњи такође примењују.³⁷ Такође, више не постоји захтев да та друштва послују у оквиру одређених сектора.³⁸

Када је реч о персоналном домашају примене, предвиђено је да се обухвате зависна друштва, као и друга лица са којима постоји пословни однос. Првобитно се обухватао само *ујосџављени* пословни однос, што је према дефиницији сваки пословни однос – директни или индиректни, који је или се очекује да ће бити трајан с обзиром на свој интензитет или трајање, те не представља занемарљив или помоћни део ланца снабдевања.³⁹ Измењени текст предвиђа да су обухваћена друштва са којима *јосџоји јословни однос*, дакле није више реч о *ујосџављеном* односу.⁴⁰ Истовремено је наглашено да Директива нема циљ да захтева

35 Вид. Предлог Директиве о дужној пажњи, чл. 1 ст. 1.

36 Измењени Предлог директиве о дужној пажњи (*Amendments adopted by the European Parliament on 1 June 2023 on the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937*), чл. 2 ст. 1 тач. а.

37 Измењени Предлог директиве о дужној пажњи, чл. 2 ст. 1 тач. б.

38 Листа сектора је измењена. Упор. Предлог директиве о дужној пажњи, чл. 2 ст. 1 тач. б и измењени Предлог директиве о дужној пажњи, чл. 2 ст. 1 тач. б.

39 Предлог директиве о дужној пажњи, чл. 3 тач. е.

40 Измењени Предлог директиве о дужној пажњи, чл. 1 ст. 1 тач. а.

од друштава да гарантују да до негативних ефеката неће доћи, те је упорос томе што су предвиђене санкције, реч о облигацији средства, а не циља.⁴¹

Посебно је интересантно да би се Директива о дужној пажњи, уколико буде усвојена, примењивала и на друштва која су основана у складу са законима државе нечланице ЕУ, под условом да су остварила промет већи од 150 милиона евра, од чега је у ЕУ у години која претходи последњој финансијској години остварено минимум 40 милиона евра, укључујући и приходе друштава са којим друштво или његова зависна друштва имају закључен вертикалан споразум у оквиру ЕУ.⁴² У поређењу са критеријумима који се примењују на друштва основана у складу са законима државе чланице ЕУ, не постоји захтев који се односи на број запослених. Друго, то није једини начин да друштво из треће земље буде обухваћено одредбама Директиве: друштво ће бити обухваћено и уколико је део ланца снабдевања или је реч о матичним друштвима која имају зависно друштво у ЕУ, а оно је обухваћено одредбама Директиве.⁴³ То може да узрокује значајне проблеме друштвима из трећих земаља која би могла да добију захтев да се ускладе са различитим политикама које се односе на одрживо пословање уколико послују са више друштава (што ће често, по природи ствари, бити случај), али би могло да доведе и до тога да друштва из ЕУ и тржиште ЕУ изгубе конкурентску предност.⁴⁴

Дакле, могло би се закључити да је реч о Директиви чије би усвајање могло да има далекосежне последице, и то не само за друштва у оквиру ЕУ, већ и из трећих земаља. Ипак, с обзиром на ограничени обим рада, нашу пажњу у раду ћемо даље ограничити на одредбе којима се регулише дужност пажње директора и дужност директора да надзиру спровођење активности. Реч је о до сада најконтроверзнијим

41 Предлог директиве о дужној пажњи, рецитал 15.

42 Предлог директиве о дужној пажњи, чл. 2 ст. 2. Према проценама Комисије, Директива би требало да обухвати око 4000 друштава ван ЕУ. Вид. Образложење уз Предлог директиве о дужној пажњи, 16.

43 Vanessa Knapp, „Proposed EU Directive on Corporate Sustainability Due Diligence: Why Non-EU Businesses Should Respond to the Consultation“, *Oxford Business Law Blog*, 18 May 2022, доступно на адреси: <https://blogs.law.ox.ac.uk/business-law-blog/blog/2022/05/proposed-eu-directive-corporate-sustainability-due-diligence-why-non>, 20. 5. 2023, интернет извор без броја стране.

44 Вид.: P.H. Conac, 115–117; V. Knapp, интернет извор без броја стране; Luca Enriques, Matteo Gatti, „The Extraterritorial Impact of the Proposed EU Directive on Corporate Sustainability Due Diligence: Why Corporate America Should Pay Attention“, *Oxford Business Law Blog*, 21 April 2022, доступно на адреси: <https://blogs.law.ox.ac.uk/business-law-blog/blog/2022/04/extraterritorial-impact-proposed-eu-directive-corporate>, 20. 3. 2023, интернет извор без броја стране.

члановима, имајући у виду амбицију да се ова дужност хармонизује на нивоу ЕУ, као и чињеницу да су ови чланови у великој мери инспирисани спорним резултатима Студије, о којој је већ било речи.

3. Дужност пажње директора

а) Осврћ на развој дужности пажње директора и интереса друштва

Историјски посматрано, институт рада у интересу друштва је прошао дуг развојни пут. Нарочито интензивне промене је доживео у протекле две деценије упоредо са јачањем свести о потреби јачања друштвене одговорности привредних друштава, при чему је очигледан утицај француског права.⁴⁵ Појам интереса друштва и питања према коме директори имају дужности је деценијама предмет контроверзе и бројних теоријских расправа, попут чувене Берл–Дод дебате. Иако је у свим правним системима у оквиру ЕУ присутна дужност лица која доносе пословне одлуке да том приликом поступају са одређеном пажњом, дужности директора нису хармонизоване на нивоу ЕУ. Такође, све државе чланице прихватају приступ према којем је директор дужан да ради у *интересу друштва*,⁴⁶ али и даље не постоји једнакост у конкретном садржају и домаћају такве дужности, нити постоји једнака дефиниција рада у интересу друштва, па ни појма интереса друштва.⁴⁷ Дакле, деценијама касније, појам интереса друштва и садржај дужности директора и даље остављају простор за различита тумачења. И даље се може поставити питање чији су све интереси заступљени и да ли међу њима има доминантнијих, односно

45 О развоју интереса друштва вид. примера ради: К. Ј. Hopt; Pierre-Henri Conac, „The Reform of Articles 1833 on Social Interest and 1835 on the Purpose of the Company of the French Civil Code: Recognition or Revolution?“, *Festschrift für Karsten Schmidt zum 80. Geburtstag: Band I* (Hrsg. Katharina Boele-Woelki, Florian Faust, Matthias Jacobs, Thilo Kuntz, Anne Röthel, Karsten Thorn, Birgit Weitmeyer), München, 2019, 213 и даље; Holger Fleicher, „Unternehmensinteresse und intérêt social: Schlüsselfiguren aktienrechtlichen Denkens in Deutschland und Frankreich (Comparing Unternehmensinteresse and Intérêt Social: A Guided Tour Through Last Century’s Corporate Law History in Germany and France)“, *ZGR*, Vol. 47, Nr. 5/2018, 703–734.

46 Правило је у државама чланицама ЕУ да се дужности директно дугују друштву, не члановима или другим носиоцима интереса пословања. За преглед вид. Carsten Gerner-Beurle, Philipp Paech, Edmund Philipp Schuster, *Study on Directors’ Duties and Liability*, London, 2013, доступно на адреси: http://eprints.lse.ac.uk/50438/1/_Libfile_repository_Content_Gerner-Beurle%2C%20C_Study%20on%20directors%E2%80%99%20duties%20and%20liability%28Isero%29.pdf, 20. 1. 2023, 55–66.

47 *Ibid.*; Martin Gelter, Geneviève Helleringer, „Lift Not the Painted Veil! To Whom Are Directors’ Duties Really Owed?“, *University of Illinois Law Review*, 2015, Nr. 3/2015, 1072 и даље.

чијим интересима треба дати приоритет. Јасна представа о томе чији интереси су заступљени, односно шта подразумева интерес друштва је од изузетног значаја у ситуацији када долази до сукоба интереса различитих група заинтересованих лица, па чак и у оквиру једне групе носиоца интереса пословања.⁴⁸ Томе у прилог говори и чињеница да традиционално постоје различити механизми који имају за циљ да заштите интересе мањинских чланова, па ипак се чини да су интереси чланова мање супротстављени него интереси других различитих група међусобно.⁴⁹ Не улазећи детаљније у расправу о различитим теоријама о интересу друштва, можемо рећи да је данас ипак доминантан принцип према коме рад у интересу друштва не подразумева да директори имају дужност да раде *искључиво* у корист чланова, већ је прихваћен *мултиинтересни приступ* концепта рада у интересу друштва. Међутим, и даље постоје разлике у томе да [ли] интереси неке групе и даље имају превагу. Примера ради, Немачка сада већ традиционално прихвата мултиинтересни (*stakeholder*) приступ, док са друге стране чл. 172 енглеског Компанијског закона (*Companies Act*) и даље даје примат интересима чланова (тзв. *enlightened shareholder value* приступ).⁵⁰ Међутим, упркос томе што се некад и изричито указује на то да интереси чланова немају превагу, постоје мишљења да и даље постоји пракса давања предности интересима чланова (*shareholder primacy*). Неки аутори сматрају да је узрок томе у чињеници да се интерес друштва уопште не дефинише, или се то чини недовољно прецизно.⁵¹ Од тог става полази и Студија ЕУ о дужностима директора у одрживом корпоративном управљању те се залаже за интервенцију у овој области.⁵²

Као што је већ речено, у центру расправе о дужностима директора у одрживом корпоративном управљању се нашао проблем краткорочности циљева, односно чињеница да директори теже максимизацији добити на кратак рок, а да притом немају у виду дугорочну перспективу пословања. Сматрамо да не би било погрешно рећи да сам концепт поступања у интересу друштва не подразумева да директор узима у

48 О сукобљеним интересима вид. примера ради: Јелена Лепетић, *Компанијској равни режим сукоба интереса: Дужности лојаности*, Београд, 2015, 59–65.

49 К. Ј. Норт, 13.

50 Вид. М. Васиљевић, 11–16. За енглеску вид.: Eva Micheler, *Company Law: A Real Entity Theory*, Oxford, 2021, 131–135; Barnali Choudhury, Martin Petrin, „Stuck in Neutral? Reforming Corporate Purpose and Fiduciary Duties“, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4475463, 18. 6. 2023, 6–9. За Немачку вид. Н. Fleischer, 178–180.

51 В. Sjäffell *et al.*, 33 и даље.

52 Вид. ЕУ Студија о дужностима директора и одрживом корпоративном управљању, 32.

обзир само краткорочне, већ и дугорочне интересе друштва. Како ће се у конкретном случају поступати зависи од бројних околности које могу бити изузетно комплексне. Између осталог, на поступак одлучивања може утицати и чињеница каква је власничка структура друштва, какво је финансирање, па чак и ко има одлучујући утицај, односно право на именовање чланова управе и које групе имају своје представнике у управи (као што је случај у нпр. Немачкој где постоје модели учешћа запослених).⁵³

Чак и када директори немају изричито прописану дужност да узму у обзир утицај на друге носиоце интереса пословања, то не значи да се приликом доношења одлука не узима у обзир и утицај пословања друштва на та лица, па и друштво уопште до одређене мере. Сматрамо да интерес друштва има у себи садржану и димензију друштвене одговорности и бриге о интересима различитих група. Оно што, међутим, треба нагласити, јесте чињеница да то не подразумева удаљавање од онога што ипак остаје примаран циљ друштва – а то је стицање добити, уз ограничење да такво стицање добити остане у границама закона, моралних и других општеприхваћених начела.⁵⁴ У том смислу, иако доста критикован због својих ставова у погледу друштвене одговорности привредних друштава, нарочито у последње време, Милтон Фридман у свом познатом чланку („The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits“ – „Друштвена одговорност предузећа је да увећа профит“) наводи да постоји само једна друштвена одговорност бизниса – да стиче профит, али у границама „правила игре“. Дакле, чак и Фридман признаје да увећање профита, иако примарни циљ, има своја ограничења и постоје ситуације у којима и друштво преузима на себе улогу да допринесе остварењу друштвенорисних циљева, као и да постоје различита законска, па чак и морална и етичка начела. Проблем у вези са захтевом да друштва, а самим тим и директори делују *примарно у ошћител интјересу* представља другу крајност у односу на максимизацију профита као искључиви (не примарни) циљ. Такво поступање не одговара правној и пословној реалности, у смислу да не постоји ни правно, а ни економско упориште, те је самим тим у највећој мери такав концепт неспојив са традиционалном функцијом друштва која подразумева да друштво примарно треба да остварује добит уз остварење и неких других, општекорисних циљева, али ограничено. Добит, односно њена расподела јесте легитимно право лица која су своју имовину, знање или вештине уложили у одређени подухват уз разумно очекивање да, уколико

53 Вид. нпр. М. Gelter, G. Helleringer, 1077–1088; Wolf-Georg Ringe, Alperen A. Gözlügöl, „A Critique of EU Policymaking on Sustainable Corporate Governance and Finance“, *Red*, Vol. 4, Nr. 1/2022, 128.

54 Вид. и Р.Н. Conac (2019), 221.

пословни подухват буде успешан, од тога имају и материјалне користи. Разумно је очекивати да се то по правилу не чини имајући у виду само краткорочну, већ и дугорочну перспективу.

Фридман је у свом чланку отворио још једно важно питање. Наиме, потпуно оправдано доводи у питање стручност директора да доприносе неким општим циљевима, услед тога што не могу поседовати знања из свих области.⁵⁵ Чини се да управо ту чињеницу треба имати у виду када се установљавају додатне дужности директора. Наиме, сведоци смо тога да се у последње време све више обавеза намеће члановима управе, те све више одговорности лежи управо на директорима, иако је јасно да не могу да буду стручни, па самим тим не би требало да буду директно одговорни за све.

б) Предлој директиве о дужној пажњи – чл. 25 и дужности пажње директора

Предлог директиве о дужној пажњи уследио је након оцене Студије о дужностима директора да постоји потреба да се дужности директора прецизирају у циљу одрживог пословања. Одредбом члана 25 Предлога директиве о дужној пажњи предвиђено је да су директори друштва дужни да приликом испуњавања дужности рада *у интересу друштва* узму у обзир последице које могу наступити у питањима одрживости, укључујући, уколико је применљиво, и људска права, климатске промене и последице на животну средину на *крајњак, средњи и дужи рок*.⁵⁶ Такође, предвиђено је да су државе чланице дужне да обезбеде да се национални прописи који се односе на санкционисање кршење опште дужности пажње директора примењују и на ову одредбу, односно да повреда опште дужности пажње подразумева и повреду ове одредбе Директиве.⁵⁷

Најпре, у поређењу са општим правилом о персоналном домаћају примене Директиве, ова одредба има ужи домаћај примене будући да се не односи на директоре друштава из трећих земаља. Под „директором“, се подразумева сваки члан управног, административног или

55 Milton Friedman, „The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits“, *The New York Times Magazine*, September 13, 1970, доступно на адреси: <https://www.nytimes.com/1970/09/13/archives/a-friedman-doctrine-the-social-responsibility-of-business-is-to.html>, 1. 4. 2023, интернет извор без броја стране. Занимљиву анализу овог чланка и другачије тумачење у светлу расправа о циљу друштва и друштвеној одговорности вид. код А. Edmans, интернет извор без броја стране. О другим ауторима који су се бавили сличним расправама вид. В. Радовић, 27 и даље.

56 Предлог директиве о дужној пажњи, чл. 25 ст. 1.

57 Предлог директиве о дужној пажњи, чл. 25 ст. 2.

надзорног одбора. У случају непостојања таквих одбора, генерални директор и, уколико постоји, његов заменик. То може бити и друго лице које није члан наведених органа уколико обавља сличне послове.⁵⁸

Дужност директора је у садржинском смислу прилично широко постављена. Одредба има циљ да споји дужност рада у интересу друштва и дужност да директор том приликом узме у обзир негативне последице пословања друштва на људска права, климатске промене и животну околину.

Када је реч о Предлогу директиве о дужној пажњи, макар на први поглед, њене одредбе не иду толико далеко да потпуно редефинишу циљ привредног друштва и дужност пажње. Међутим, њеним одредбама, нарочито оним које се односе на дужност пажње директора, се ипак суштински задира у постојеће концепте.

Интересантно је да одредба не садржи изричито позивање на носиоце интересе пословања, иако их у уводним одредбама дефинише, додуше непрецизно.⁵⁹ Међутим, одредба о дужној пажњи директора је проблематична и из других разлога. Најпре, није се узело у обзир да постоје значајне разлике у погледу института поступања у интересу друштва и дужности директора, те очигледно не постоји адекватно разумевање дужности директора, односно последица које би хармонизација могла да има. Иако се пошло од тога да све државе чланице познају институт поступања у интересу друштва, он није на исти начин уређен, о чему је било речи. Чак је и Студија о дужностима директора у одрживом корпоративном управљању истакла да не постоји прецизна дефиниција појма „интерес друштва“, нити јасне смернице како ускладити различите интересе, па чак и у ситуацији када се у законодавству, што је случај са Холандијом, јасно истиче да интереси чланова нису доминантни у односу на интересе других носилаца интереса пословања.⁶⁰ У преамбули се наводи да члан који се односи на дужност пажње директора треба

58 Предлог директиве о дужној пажњи, чл. 3 тач. о. О критици овог решења, односно непрецизном дефинисању услед чега није јасно да ли се дужност примењује алтернативно или кумулативно, односно да ли државе чланице имају овлашћење да даље прецизирају одговорна лица вид. Florian Möslein, „Directors’ Due Diligence Duties?“, *ECGI Online Policy Workshop on the European Commission Directive on Corporate Sustainability Due Diligence – Presentation*, доступно на адреси: https://www.ecgi.global/sites/default/files/moeslein_-_directors_due_diligence_duties.pdf, 1. 7. 2022, 9.

59 Наиме, појам *stakeholder* (носилац интереса пословања) обухвата запослене у друштву или његовом зависном друштву, друге индивидуе, групе, заједнице или лица чија права или интереси су или могу бити погођени производима, услугама или активностима друштва, његових зависних друштава или пословним односима друштва. Вид. Предлог директиве о дужној пажњи, чл. 3 ст. 1 тач. н.

60 ЕУ Студија о дужностима директора и одрживом корпоративном управљању, 32.

да „појасни на хармонизован начин“ већ постојеће дужности.⁶¹ То, међутим, није постигнуто. Предлогом директиве о дужној пажњи се не дефинише (ближе) појам дужне пажње нити интереса друштва, чиме се поново оставља простор за бројне недоумице приликом примене правила о дужности пажње директора. Притом, треба имати у виду да ово више није питање које се регулише на нивоу једне државе чланице, у оквиру које вероватно постоји устаљено разумевање и тумачење института дужности и интереса друштва, већ на нивоу ЕУ. Додуше, неки аутори сматрају да би оваква општа формулација омогућила државама чланицама да се одреде између различитих модела интереса друштва.⁶² Дакле, уколико је већ смисао био да се успостави јединствен појам интереса друштва и дужности директора, то ни у ком случају није постигнуто, па самим тим ови институти (п)остају нејасни и подложни различитим тумачењима. Уколико би се ова одредба усвојила, хармонизација би могла да има далекосежне последице у различитим државама чланицама, при чему нисмо уверени да за то постоји довољно оправданих разлога. Ово нарочито и уколико се узме у обзир чињеница да се Директива о дужној пажњи не односи на мала и средња предузећа, па би самим тим, уколико се ова Директива усвоји, постојали различити стандарди дужне пажње за различите форме или типове привредних друштава, чак и у оквиру једне државе чланице, што би било недопустиво.⁶³ Са разлогом је хармонизација у овој области досад изостајала, будући да су разлике суштинске и да би постизање компромиса и помирење различитих концепата било готово неизводљиво, а у крајњој линији вероватно и нецелисходно. Дакле, оваква интервенција би се тешко могла назвати „појашњењем“; пре је реч о покушају озбиљне реформе дужности пажње директора и интереса друштва.⁶⁴

Посебно је интересантно да се у Образложењу уз Предлог директиве наводи чак и да се дужности директора интервенцијом каква је учињена у Предлогу директиве о дужној пажњи заправо *смањују* (нагласио аутор), али је објашњење ове тврдње изостало.⁶⁵ И сам Регулаторни одбор за надзор је у два наврата дао негативно мишљење, између

61 Предлог директиве о дужној пажњи, рецитал 63.

62 Вид. Federica Agostini, Michele Corgateli, „Article 25 of the Proposal for a Directive on Corporate Sustainability Due Diligence: Enlightened Shareholder Value or Pluralist Approach“, *European Company Law*, Vol. 19, Nr. 4/2022, 97–98.

63 Вид. и European Company Law Experts Group (EGLE), „The proposed Due Diligence Directive Should Not Cover the General Duty of Care of Directors“, доступно на адреси: https://europeancompanylawexperts.files.wordpress.com/2022/08/general-duty-of-care-csdd_ecgi-august-22-1.pdf, 20. 3. 2023, интернет извор без броја стране.

64 Тако и *ibid.*

65 Вид. Образложење уз Предлог директиве о дужној пажњи, 21.

осталог и због тога што чланови овог одбора нису убеђени да постоје оправдани разлози да се на овај начин регулишу дужности директора. Закључено је да одредба чл. 25 не пружа довољан степен прецизности и сигурности на који начин директори треба да поступају, нити је јасно како би се у конкретном случају и под којим условима успоставила њихова одговорност.⁶⁶

Такође је нејасно шта се подразумева под појмом „узимања у обзир“ одрживости. Није јасно ни који степен предности та питања имају у односу на друга: да ли је одрживост приоритет, да ли има исти ранг или мањи ниво приоритета у односу на друга питања.⁶⁷ Примера ради, приликом реформе енглеског Компанијског закона и опредељења између тзв. *Enlightened shareholder value* приступа⁶⁸ и тзв. плурастичког приступа⁶⁹ први приступ је добио предност, између осталог, и зато што је радна група сматрала да би плуралистички приступ унео забуну. Сматрало се да директори не би имали јасне смернице како да поступају, чиме би се отворио велики простор за парнице и одговорност директора према припадницима различитих интересних група који сматрају да њихов интерес није у довољној мери уважен.⁷⁰ Иако члан 172 СА садржи позивање на различите интересне групе, такође и формулацију да треба да се узму у обзир различити интереси, назначено је да се то ипак у крајњем чини у *интересу друштва и чланова*. Чини се да је на тај

66 С обзиром на то да је ово питање изузетно сложено, а да је обим рада ограничен на питање дужности, овде неће бити детаљније речи о одговорности.

67 Anne-Marie Weber, Anne-Christin Mittwoch, „Harmonizing Duties of Board Members in the Anthropocene: When Expectations Meet Reality“, *Review of European and Comparative Law*, Vol. 52, Nr. 1/2023, 151. О проблему „балансирања“ различитих интереса вид. примера ради: Amir N. Licht, Renée B. Adams, „Shareholders and Stakeholders Around the World: The Role of Values, Culture, and Law in Directors’ Decisions“, *LawFin Working Paper*, No. 13, доступно на адреси: <https://ssrn.com/abstract=3766934>, 2. 7. 2022, 1–31; F. Agostini, M. Corgateli, 95–96.

Сличну одредбу садржи Предлог за ревидиране Принципе корпоративног управљања OECD. Наиме, такође се користи термин „узети у обзир“, али овде се изричито спомиње да чланови управе имају дужност да раде у интересу друштва и чланова (нагласио аутор), узимајући у обзир интересе других носилаца интереса пословања. Вид. OECD, *Recommendation of the Council on Principles of Corporate Governance*, 2023, доступно на адреси: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0413#mainText>, 15. 6. 2023, принцип V.A.

68 Овај приступ је подразумевао да се остаје при томе да се примарно ради у интересу чланова, али уз уважање потребе да и интереси других имају значај. Овај приступ је добио примат и усвојен је.

69 Плуралистички приступ је подразумевао да постоји више заинтересованих група и да су чланови само једна од група, те да њихови интереси немају примат.

70 Вид. House of Commons: Trade and Industry Committee, *The White Paper on Modernising Company Law: Sixth report of Session 2002–03*, доступно на адреси: <https://publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmselect/cmtrind/439/439.pdf>, 10. 5. 2023, 12–13.

начин ипак успостављен одређени ред приоритета. Регулаторни одбор за надзор је стога препознао као проблем и недовољну прецизност приликом формулисања дужности пажње директора у Предлогу директиве, те је као једну од замерки управо истакао (што је био и разлог за друго негативно мишљење овог одбора) да није појашњено како да директори поступају у случају сукоба интереса чланова и одрживости.⁷¹

На крају, очигледно је да Предлог директиве, циљано или не, шири простор за директну одговорност директора не само према привредном друштву, већ и према трећим лицима. Важно је учинити неколико напомена с тим у вези. Прво, у Предлогу директиве није уређен однос са правилом пословне процене (*business judgment rule*), које постоји у неким државама чланицама.⁷² Независно од тога, по мишљењима неких аутора, могућност позивања на правило пословне процене, као једно од правила које би требало да штите директоре од претеране одговорности, значајно је ограничена.⁷³ Наиме, директори не могу да се позивају на правило пословне процене у случају намерне повреде законских одредби, до чега би могло да дође у случају када директор доноси одлуку која је очигледно пословно оправдана, али чиме се крши нека од обавеза у вези са одрживим управљањем. Тиме су директори приморани да се уздрже од доношења одлука које би иначе биле донете с обзиром на захтеве пословања јер ризикују да буду одговорни, што је нарочито изражено услед тога што је број позитивних норми које се односе на одрживо управљање све већи, а самим тим је простор за деловање директора значајно смањен.⁷⁴ Када се на то дода чињеница да није узето у обзир колико је тешко избалансирати различите интересе, те би увек нека од група могла да тврди да њени интереси нису у довољној мери уважени, онда је јасно да се ова одредба може негативно одразити на поступак одлучивања и регрутовање квалификованих кадрова.⁷⁵

71 Вид. Мишљење Регулаторног одбора за надзор (*Regulatory Scrutiny Board Opinion, Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Sustainable Corporate Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937, SEC(2022) 95, 26. 11. 2021*), доступно на адреси: [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=SEC\(2022\)95&lang=en](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=SEC(2022)95&lang=en), 20. 1. 2023, 3.

72 European Company Law Experts Group (EGLE), интернет извор без броја стране.

73 Thilo Kuntz, „How ESG is Weakening the Business Judgment Rule“, *Oxford Business Law Blog*, доступно на адреси: <https://blogs.law.ox.ac.uk/oblb/blog-post/2023/05/how-esg-weakening-business-judgment-rule>, 20. 5. 2023, интернет извор без броја стране. Више о условима за позивање на правило пословне процене вид. Mirko Vasiljević, „Civil Law and Business Judgment Rule“, *Annals of the Faculty of Law in Belgrade*, Vol. 60, Nr. 3/2012, 13–30.

74 *Ibid.*

75 Вид. и Chamber of Commerce Luxembourg, FEDIL, „Joint Position Paper on the Proposal for a Directive on Corporate Sustainability Due Diligence“, 29 June 2022, доступно

Дакле, Предлог директиве о дужној пажњи је покушао да споји дужност пажње и рада у интересу друштва са одрживошћу, у складу са идејом да друштва треба да имају значајнију улогу у јачању одрживости и умањења негативних последица пословања друштава на људска права, животну околину и др. Међутим, Предлогом се уводи дужност директора да приликом одлучивања узму у обзир различите аспекте одрживости, при чему није одређено да ли и која питања, односно интереси имају приоритет. Иако се пошло од идеје, макар номинално, да се дужност директора да поступа у интересу друштва само „појасни на хармонизован начин“, очигледно је да ова одредба заправо има за циљ хармонизацију, али то чини суштински погрешно и површно. С обзиром на претходно наведене недостатке и недоследности, а имајући у виду какве последице би усвајање оваквог концепта дужности имало, сматрамо да је овај члан сувишан у Директиви о дужној пажњи.⁷⁶ Међутим, упркос критикама и противљењима бројних стручњака, овај члан је опстао и након расправе у Европском парламенту, те остаје да се види да ли ће наћи своје место, и у ком облику, и у коначном тексту Директиве о дужној пажњи након окончања преговора.

4. Успостава и надзор дужне пажње

Друга изричито предвиђена дужност директора јесте да успоставе и надгледају активности потребне за спровођење дужне пажње, а посебно политике дужне пажње коју је друштво дужно да има. Директор је дужан да узме у обзир релевантна мишљења⁷⁷ чланова друштва и организација цивилног друштва (истакао аутор), о чему је директор дужан да обавести одбор директора.⁷⁸

Директори су дужни да предузму одређене активности у успостављању и спровођењу дужне пажње. То се најпре односи на обавезу спровођења одређених активности које су изричито наведене у чл. 4 Директиве, као и да посвете посебну пажњу политици дужне пажње. Директори су одговорни за интегрисање дужне пажње у политику друштва и обезбеђење да друштво има успостављену политику дужне пажње. Политика дужне пажње треба да садржи опис начина на који

на адреси: https://www.cc.lu/fileadmin/user_upload/tx_ccnews/Corporate_Sustainability_Due_Diligence_Directive_Joint_position_Chambre_de_Commerce_Fedil.pdf, 20. 4. 2023, интернет извор без броја стране.

76 Тако и European Company Law Experts Group (EGLE), интернет извор без броја стране.

77 У српском језику не постоји прецизан превод енглеске речи *input*, те ћемо користити уместо тога израз мишљење с обзиром на то да највише одговара контексту.

78 Предлог директиве о дужној пажњи, чл. 26 ст. 1.

друштво приступа дужној пажњи (укључујући и дугорочну перспективу), кодекс понашања у којем се описују правила и принципи којих морају да се придржавају запослени и повезана друштва, као и опис поступака успостављених у циљу спровођења дужне пажње, укључујући и мере које се предузимају како би се провела усклађеност са кодексом понашања и мере предузете у циљу проширења примене кодекса на успостављене пословне односе.⁷⁹

Активности у вези са дужном пажњом подразумевају интегрисање дужне пажње у политику друштва. Затим, утврђивање стварних или потенцијалних негативних ефеката на људска права и животну средину. Даље, у оквиру активности је предвиђено и спречавање и ублажавање потенцијалних негативних ефеката те елиминисање и ублажавање таквих ефеката. Такође, предвиђена је дужност друштва да омогуће подношење приговора. На крају, предвиђена је дужност праћења делотворности политика и мера дужне пажње, као и обелодањивање информација у вези са дужном пажњом.⁸⁰

Иако, за разлику од претходног члана који уређује дужност пажње директора, овај члан није привукао толико пажње, и у вези са њим су присутне недоумице у вези са тумачењем. Конкретно, спорно би могло да буде то што се од директора очекује да узму у обзир и „релевантне доприносе чланова и организација цивилног друштва“. Најпре, проблематично је што се уопште у поступак одлучивања укључују организације цивилног друштва. То би у пракси могло да значи да је потребно укључити и невладине организације у поступак доношења одлука.⁸¹ Тиме би се отворио простор за мешање лица изван привредног друштва, што би могло да се одрази не само на поступак доношења одлука и интересе чланова друштва и других носилаца интереса пословања, већ би у крајњем могло знатно да угрози способност друштва из ЕУ да буду конкурентна у односу на друштва која нису оптерећена таквим захтевима.⁸² Даље, није дефинисано ни које тачно организације долазе у обзир. Као могуће појашњење, мада и даље остаје велики простор за недоумице, могло би да се узме у обзир спомињање организација цивилног друштва које су активне у области релевантној за ланац снабдевања у контексту права на подношење приговора у случају да постоји оправдана сумња да постоји потенцијална или стварна опасност о негативним ефектима пословања на људска права и животну средину у вези

79 Предлог директиве о дужној пажњи, чл. 4 у вези са чл. 5.

80 Детаљније о садржини тих поступака вид. Предлог директиве о дужној пажњи, чл. 26 у вези са чл. 4–11.

81 Р.Н. Conac (2022), 115.

82 Р. Krüger Andersen *et al.*, 11.

са активностим друштва.⁸³ Према доступним информацијама и документима, а имајући у виду да преговори о коначном тексту Директиве о дужној пажњи предстоје, овај члан је уклоњен приликом гласања у Европском парламенту.

IV Закључак

Студија ЕУ о дужностима директора и одрживом корпоративном управљању, а потом и Предлог Директиве о дужној пажњи су упутили предлог да се дужности директора прецизирају и додатно прошире изричитим укључивањем питања одрживости у процес одлучивања. Предвиђено је да се Директива о дужној пажњи примењује на друштва која имају више од 250 запослених и укупан нето промет већи од 40 милиона евра. Обухваћено је и друштво које није досегло наведене прагове, уколико је реч о *крајњем (ultimate)* матичном друштву у групи која има више од 500 запослених и укупан промет од 150 милиона евра. Интересантно је и да се Директива о дужној пажњи примењује и на друштва ван ЕУ уколико су остварила укупан промет већи од 150 милиона евра, под условом да је у ЕУ у години која претходи последњој финансијској години остварено минимум 40 милиона евра, укључујући и приходе друштва са којим друштво или његова зависна друштва имају закључен вертикалан споразум у оквиру ЕУ.

Предлог директиве о дужној пажњи предвиђа да су директори дужни да приликом испуњавања дужности рада у *интересу друштва* узму у обзир последице које могу наступити у питањима одрживости, укључујући, уколико је применљиво, и људска права, климатске промене и последице на животну средину на *крајњак, средњи и дужи* рок. Начин на који је одредба формулисана у Предлогу директиве иде толико далеко да тежи не само да прецизира дужности директора у вези са одрживим пословањем тако што би дужности директора изричито укључиле и одрживост, већ делимично редефинише и сам циљ привредног друштва. Притом, одредба не даје довољно јасне смернице на који начин би требало успоставити равнотежу између различитих интереса носилаца интереса пословања. Проширивањем дужности директора се уједно шири простор за директну одговорност директора не само према привредном друштву, већ и према трећим лицима. Предлогом директиве није прецизније дефинисано који степен важности (или приоритета) имају питања одрживости. Даље, приликом формулисања одредбе нису у довољној мери узете у обзир разлике које постоје у разумевању дужности директора и самог института интереса друштва на нивоу ЕУ.

83 Предлог директиве о дужној пажњи, чл. 9 ст. 2 тач. ц.

Услед тих разлика, до сада је интервенција ЕУ у области корпоративног управљања била лимитирана. Дакле, сматрамо да у највећем броју случајева, упркос нејединственом концепту дужности директора, не постоје препреке да се приликом одлучивања узму у обзир и фактори који се односе на одрживост и умањење или спречавање негативних ефеката, али и побољшање интерног управљања ризицима. Услед тога, чини се да је хармонизација дужности на нивоу ЕУ за сада ипак преамбициозан циљ и да тренутно у тој области не би требало интервенисати, макар не на начин на који се то тренутно предлаже у Предлогу директиве о одрживости.

Неспорно је да су и Студија о дужностима директора и одрживости и Предлог директиве значајно допринели томе да се поново отвори дискусија о конкретной улози друштава у постизању неких друштвено пожељних циљева. Компанијско право има потенцијал да допринесе одрживости, те су Студија и Предлог директиве о дужној пажњи били од користи јер су додатно скренули пажњу на ту чињеницу. На овом месту поново указујемо на то да друштва имају одређене дужности и капацитет да помогну остварење друштвено корисних циљева, али треба бити опрезан у којој мери друштва и директори треба да буду одговорни, а у којој то треба да ради држава, друге организације и актери. Улога привредних друштва је стога изузетно важна, али не и неограничена. Међутим, треба бити опрезан у обиму планираних реформи, као и томе да оне не треба да иду толико далеко да претендују да значајно редефинишу (пре би могле да их додатно истакну) дужности директора и циљ привредног друштва.

Коришћена литература

- Agostini Federica, Corgateli Michele, „Article 25 of the Proposal for a Directive on Corporate Sustainability Due Diligence: Enlightened Shareholder Value or Pluralist Approach“, *European Company Law*, Vol. 19, Nr. 4/2022.
- Balp Gaia, Strampelli Giovanni, „Institutional Investors as the Primary Users of Sustainability Reporting“, *Bocconi Legal Studies Research Paper*, 2023, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4495602, 30. 6. 2023.
- Barsan Iris, „Corporate Accountability: Non-Financial Disclosure and Liability – A French Perspective“, *European Company and Financial Law Review*, Vol. 14, Nr. 3/2017.
- Vasiljević Mirko, „Civil Law and Business Judgment Rule“, *Annals of the Faculty of Law in Belgrade*, Vol. 60, Nr. 3/2012.

- Васиљевић Мирко, „Друштвена одговорност компанија (од политике, преко морала, до права)“, *Анали Правној факултету у Београду*, бр. 1/2013. (Vasiljević Mirko, „Društvena odgovornost kompanija (od politike, preko morala, do prava)“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 1/2013)
- Gergely Szabó Dániel, Engsig Sørensen Karsten, „New EU Directive on the Disclosure of Non-Financial Information (CSR)“, *European Company and Financial Law Review*, Vol. 12, Nr. 3/2015.
- Gerner-Beurle Carsten, Paech Philipp, Philipp Schuster Edmund, *Study on Directors' Duties and Liability*, London, 2013, доступно на адреси: http://eprints.lse.ac.uk/50438/1/_Libfile_repository_Content_Gerner-Beuerle%2C%20C_Study%20on%20directors%E2%80%99%20duties%20and%20liability%28lsero%29.pdf, 20. 1. 2023.
- Darbellay Aline, Caballero Cuevas Yannick, „The Materiality of Sustainability Information under Capital Markets Law“, *Schweizerische Zeitschrift für Wirtschafts- und Finanzmarktrecht*, Nr. 1/2023.
- Davies Paul, „Shareholder Voice and Corporate Purpose: The Purposeless of Mandatory Corporate Purpose Statements“, *ECGI Law Working Paper*, No. 666/2022, доступно на адреси: <https://ssrn.com/abstract=4285770>, 5. 3. 2023.
- Davies Paul, Emmenegger Susan, Ferrarini Guido, Hopt Klaus, Opalski Adam, Pietrancosta Alain, Recalde Andrés, Roth Markus, Schouten Michael, Skog Rolf, Winner Martin, Wymeersch Eddy, „European Commission, Study on Directors' Duties and Sustainable Corporate Governance“, доступно на адреси: <https://europeancompanylawexperts.wordpress.com/publications/european-commission-study-on-directors-duties-and-sustainable-corporate-governance/>, 20. 1. 2023.
- Edmans Alex, „Response to the EU Commission Study on Sustainable Corporate Governance“, доступно на адреси: <https://alexedmans.com/wp-content/uploads/2020/10/European-Commission-Sustainable-Corporate-Governance.pdf>, 21. 1. 2023.
- Enriques Luca, Gatti Matteo, „The Extraterritorial Impact of the Proposed EU Directive on Corporate Sustainability Due Diligence: Why Corporate America Should Pay Attention“, *Oxford Business Law Blog*, 21 April 2022, доступно на адреси: <https://blogs.law.ox.ac.uk/business-law-blog/blog/2022/04/extraterritorial-impact-proposed-eu-directive-corporate>, 20. 3. 2023.
- Jørgensen Sveinung, Mjøs Aksel, Jacob Tynes Pedersen Lars, „Sustainability Reporting and Approaches to Materiality: Tensions and Potential Resolutions“, *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, Vol. 13, Nr. 2/2022.

- Knapp Vanessa, „Proposed EU Directive on Corporate Sustainability Due Diligence: Why Non-EU Businesses Should Respond to the Consultation“, *Oxford Business Law Blog*, 18 May 2022, доступно на адреси: <https://blogs.law.ox.ac.uk/business-law-blog/blog/2022/05/proposed-eu-directive-corporate-sustainability-due-diligence-why-non>, 20. 5. 2023.
- Kröger Andersen Paul, Bergthorsson Andri, Bråthen Tore, Friis Hansen Søren, Lau Hansen Jesper, Johansson Svante, Kinander Morten, Knuts Mårten, Lidman Erik, Michael Lilja Troels, Skovmand Rasmussen Niels, Sillanpää Matti J., Skog Rolf, Stattin Daniel, Strand Therese, Villa Seppo, Rose Caspar, Samuelsson Per, Sjöberg Gustaf, Vahtera Veikko, Werlauff Erik, „Response to the Study on Directors’ Duties and Sustainable Corporate Governance by Nordic Company Law Scholars“, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3709762, 20. 1. 2023.
- Kuntz Thilo, „How ESG is Weakening the Business Judgment Rule“, *Oxford Business Law Blog*, доступно на адреси: <https://blogs.law.ox.ac.uk/oblb/blog-post/2023/05/how-esg-weakening-business-judgment-rule>, 20. 5.2023.
- Lafarre Anne, „The Proposed Corporate Sustainability Due Diligence Directive: Corporate Liability Design for Social Harms“, *European Business Law Review*, Vol. 34, Nr. 2/2023.
- Лепетић Јелена, *Компанијској равни режим сукоба интереса: Дужности лојаности*, Београд, 2015. (Lepetić Jelena, *Компанијској равни режим сукоба интереса: Дужност лојаности*, Београд, 2015)
- Licht Amir N., Adams Renée B., „Shareholders and Stakeholders Around the World: The Role of Values, Culture, and Law in Directors’ Decisions“, *LawFin Working Paper*, No. 13, доступно на адреси: <https://ssrn.com/abstract=3766934>, 2. 7. 2022.
- Mayer Colin, „The Governance of Corporate Purpose“, *ECGI Law Working Paper*, No. 609/2021, доступно на адреси: http://ssrn.com/abstract_id=3928613, 20. 7. 2023.
- Митровић Милена, „Развој правног оквира ЕУ о нефинансијском извештавању“, *Право и привреда*, бр. 1/2020. (Mitrović Milena, „Razvoj pravnog okvira EU o nefinansijskom izveštavanju“, *Pravo i privreda*, br. 1/2020)
- Михајловић Борко, „Циљ пословања привредног друштва – само стицање добити или још нешто?“, *Право и привреда*, бр. 4–6/2017. (Mihajlović Borko, „Cilj poslovanja privrednog društva – samo sticanje dobiti ili još nešto?“, *Pravo i privreda*, br. 4–6/2017)
- Micheler Eva, *Company Law: A Real Entity Theory*, Oxford, 2021.

- Möslein Florian, „Directors’ Due Diligence Duties?“, *ECGI Online Policy Workshop on the European Commission Directive on Corporate Sustainability Due Diligence – Presentation*, доступно на адреси: https://www.ecgi.global/sites/default/files/moeslein-_directors_due_diligence_duties.pdf, 1. 7. 2022.
- Möslein Florian, Engsig Sørensen Karsten, „Sustainable Corporate Governance: A Way Forward“, *European Company Law*, Vol. 18, Nr. 1/2021.
- Ohnemus Lars, Richter Claus, Thomsen Steen, „Consultation on ‘Study on Directors’ Duties and Sustainable Corporate Governance’“, доступно на адреси: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12548-Sustainable-corporate-governance/F584003_en, 20. 2. 2023.
- Радовић Вук, „Циљ привредног друштва са освртом на актуелну пандемију“, *Ревизија Копаоничке школе природној људи*, бр. 2/2021. (Radović Vuk, „Cilj privrednog društva sa osvrtom na aktuelnu pandemiju“, *Revija Kopaoničke škole prirodnoг права*, бр. 2/2021)
- Ringe Wolf-Georg, Gözlügöl Alperen A., „A Critique of EU Policymaking on Sustainable Corporate Governance and Finance“, *Red*, Vol. 4, Nr. 1/2022.
- Mark J. Roe, *Missing the Target: Why Short-Termism is Not the Problem*, Oxford, 2022.
- Roe Mark, Spamann Holger, Fried Jesse, Wang Charles, „The European Commission’s Sustainable Corporate Governance Report: A Critique“, *Harvard Business School Working Paper*, No. 21-056, доступно на адреси: https://www.hbs.edu/ris/Publication%20Files/21-056_51410b50-5488-477a-9aa3-df8f81138e53.pdf, 20. 2. 2023.
- Sjåfjell Beate, „Realising the Potential of the Board for Corporate Sustainability“, *The Cambridge Handbook of Corporate Law, Corporate Governance and Sustainability* (eds. Beate Sjåfjell, Christopher M. Bruner), Cambridge, 2019.
- Sjåfjell Beate, Mähönen Jukka, Novitz Tonia, Gammage Clair, Ahlström Hanna, *Securing the Future of European Business: SMART Reform Proposals*, доступно на адреси: <https://ssrn.com/abstract=3595048>, 20. 3. 2023.
- Fleicher Holger, „Unternehmensinteresse und intérêt social: Schlüsselfiguren aktienrechtlichen Denkens in Deutschland und Frankreich (Comparing Unternehmensinteresse and Intérêt Social: A Guided Tour Through Last Century’s Corporate Law History in Germany and France)“, *ZGR*, Vol. 47, Nr. 5/2018.

- Ferrarini Guido, „Redefining Corporate Purpose: Sustainability as a Game Changer“, *Sustainable Finance in Europe: Corporate Governance, Financial Stability and Financial Markets* (eds. Danny Busch, Guido Ferrarini, Seraina Grünewald), London, 2021.
- Fleischer Holger, „Corporate Purpose: A Management Concept and its Implications for Company Law“, *European Company and Financial Law Review*, Vol. 18, Nr. 2/2021.
- Friedman Milton, „The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits“, *The New York Times Magazine*, September 13, 1970, доступно на адреси: <https://www.nytimes.com/1970/09/13/archives/a-friedman-doctrine-the-social-responsibility-of-business-is-to.html>, 1. 4. 2023.
- Hopt Klaus J., „Corporate Purpose and Stakeholder Value – Historical, Economic and Comparative Law Remarks on the Current Debate, Legislative Options and Enforcement Problems“, *ECGI Law Working Paper*, No. 690/2023, доступно на адреси: <https://ssrn.com/abstract=4390119>, 5. 4. 2023.
- Conac Pierre-Henri, „Sustainable Corporate Governance in the EU: Reasonable Global Ambitions“, *Red*, Vol. 4, Nr. 1/2022.
- Conac Pierre-Henri, „The Reform of Articles 1833 on Social Interest and 1835 on the Purpose of the Company of the French Civil Code: Recognition or Revolution?“, *Festschrift für Karsten Schmidt zum 80. Geburtstag: Band I* (Hrsg. Katharina Boele-Woelki, Florian Faust, Matthias Jacobs, Thilo Kuntz, Anne Röthel, Karsten Thorn, Birgit Weitemeyer), München, 2019.
- Coffee John C., Jr., „The European Commission Considers ‘Short-termism’ (and what do you mean by that?)“, *The CLS Blue Sky Blog*, доступно на адреси: <https://clsbluesky.law.columbia.edu/2020/11/16/the-european-commission-considers-short-termism-and-what-do-you-mean-by-that/>, 10. 3. 2023.
- Choudhury Barnali, Petrin Martin, „Stuck in Neutral? Reforming Corporate Purpose and Fiduciary Duties“, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4475463, 18. 6. 2023.
- Weber Anne-Marie, Mittwoch Anne-Christin, „Harmonizing Duties of Board Members in the Anthropocene: When Expectations Meet Reality“, *Review of European and Comparative Law*, Vol. 52, Nr. 1/2023.

Milena MITROVIĆ, LL.M
**Research Fellow at the Max Planck Institute Luxembourg for
International, European and Regulatory Procedural Law, Luxembourg**

DIRECTOR'S DUTIES IN SUSTAINABLE CORPORATE GOVERNANCE

Summary

The author addresses the issue of directors' duties in the context of sustainable corporate governance. The Proposal for a Directive on Corporate Sustainability Due Diligence provides for an extension of the duties of the director, which implies that the director takes into account sustainability issues, including human rights, climate change and environmental impacts. In this way, the director's duty of care would be harmonised at EU level, which has not been the case so far due to the existence of different concepts of the director's duty and the company's interest in the member states. The Proposal was preceded by a Study on Directors' Duties and Sustainable Corporate Governance. The Study was heavily criticised. The Study proposes a reform of directors' duties which, if adopted in its current form, could have far-reaching consequences for corporate governance. The paper also looks at the possible consequences of a change in the director's duty of care in the way provided for in the Proposal for a Corporate sustainability due diligence directive. Finally, the paper considers whether it is appropriate to harmonise directors' duties at EU level.

Key words: Sustainable Corporate Governance. – Due Diligence. – Corporate Purpose. – Proposal for a Corporate Sustainability Due Diligence Directive. – Corporate Social Responsibility.

Датум пријема рада: 10. 6. 2023.

Датум измене рада: 1. 8. 2023.

Датум прихватања рада: 20. 8. 2023.